

УДК 32:001.12

СТРУКТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ЯК СИСТЕМИ КОМУНІКАТИВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Світлана Коврига

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: svitkoff@gmail.com*

Розглядаються витоки і методи дослідження політичного простору. Аналізуються історичний, системний, структурно-функціональний, інформаційний, нормативно-ціннісний та комунікативний підходи та їх застосування в дослідженні політичного простору. Обґрунтовується неможливість досліджувати сучасні явища та процеси методами, які на даний час втратили свою актуальність. Пропонується авторське бачення структурно-інформаційної методології. Подаються ознаки структурно-інформаційного підходу, можливість та доцільність його використання для пояснення політико-комунікативного простору. В основі структурно-інформаційного підходу в дослідженні політичного простору як системи комунікативних зв'язків лежать принципи системності, саморозвитку, самоорганізації, комунікативної самодетермінації.

Ключові слова: політичний простір, методологія, структурно-інформаційний підхід, політико-комунікативний простір.

В основі структури сучасних теорій можна виділити наступні елементи: тенденція до інформатизації сучасного суспільства; емпірична база – досвід передачі, обробки, зберігання, перетворення інформації, її узагальнення та закономірності; теоретична база – концептуальні положення, поняття кібернетики, інформатики, філософії тощо. В сучасному світі будь-яка наука розглядається як засіб накопичення, зберігання та переробки інформації, її аналізу, вироблення норм, правил відбору інформації, створення методик та методології конструювання моделей. Тому кожна нова епоха вимагає перегляду усталених норм, стереотипів, методів дослідження, в тому числі і соціального життя, створення нового світогляду, адекватного сучасним перетворенням. Для цього дослідниками та науковцям потрібно не просто вигадувати абсолютно нові методології досліджень чи відкидати колишні здобутки, а, створюючи нові методи, засади досліджень, поєднувати їх з класичними або просто брати до уваги і не забувати досвід попередніх поколінь.

Так, на нашу думку, в рамках структурно-інформаційного підходу виявляється можливим органічно поєднати елементи матеріальної моделі світу, яку дають нам системний, структурно-функціональний, нормативно-ціннісний підходи та інформаційно-комунікативну модель світу, яку розробляє теорія інформаційного суспільства та комунікації [3].

Системний і компонентний аналіз дозволяє проаналізувати політичний простір як єдине ціле і, водночас, як частину соціального простору, а також комунікативні зв'язки політичного простору як елемент цілого. Системно-діяльнісний аналіз вказує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед найсуттєвіших її компонентів: потреба - суб'єкт - об'єкт - процеси - умови - результат. Це створює можливість комплексно дослідити політичний простір як систему комунікативних зв'язків. Тобто діяльністю в нашому випадку є комунікація. Завдання діяльності – це потреба, яка виникає за певних умов і може бути реалізована завдяки визначеній структурі діяльності, до якої належать:

- предмет діяльності – елементи навколишнього середовища, які має суб'єкт до початку своєї діяльності і які підлягають трансформації в продукт діяльності. В контексті нашої теми йдеться про предмет, мотив комунікації, а саме – завдяки чому дана комунікація відбувається в політичному просторі;

- засіб діяльності – об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності. В даному випадку мова йде про канал передачі повідомлень;

- процедури діяльності (комунікації) – технологія (спосіб, метод) одержання бажаного продукту;

- умови діяльності – характеристика оточення суб'єкта в процесі діяльності, соціальні умови, просторові та часові чинники тощо. В нашому випадку – середовище комунікації;

- продукт діяльності – те, що є результатом трансформації предмета в процесі діяльності. Щодо нашої теми, то продуктом комунікацій виступає повідомлення, відповідь на нього та його ефективність. Означені системоутворюючі компоненти характерні для будь-якої діяльності, в тому числі і комунікації та свідчать про її структуру.

Структурний функціоналізм підходить для трактування предмета дослідження як цілого, як системи з її структурними компонентами, кожен з яких виконує свої функції. Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які "працюють" на загальносистемні функції. Структура характеризує систему в статиці, функції – у динаміці. Сутність процесу чи явища як системи виявляється в їхній структурі, однак реалізується в їхніх функціях (ролях, призначенні). Це дозволяє розглядати систему як структурно-функціональну цілісність, в якій кожний елемент (підсистема, компонент) має певне функціональне призначення, що узгоджується з загальними цілями системи в цілому.

У результаті структурно-функціонального підходу створюються моделі (описові, математичні, графічні) досліджуваної системи. Звідси випливає і необхідність застосування методу моделювання, який дозволяє побачити чітку структуру політичного простору. Метод моделювання зарекомендував себе як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ та процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо).

Під моделлю розуміють уявну або матеріальну систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, може замінити його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт.

Необхідно зазначити, що структуризація об'єкта дозволяє виділити, а потім описати суттєві складові об'єкта – елементи, підсистеми, компоненти, зв'язки, властивості, функції та ін. Опис структури об'єкта полягає в його поділі на складові та встановленні характеру взаємозв'язків між ними.

Нормативно-ціннісний підхід дозволяє виявити ціннісні підстави формування політико-комунікативного простору, базується на понятті цінності і дає змогу з'ясувати якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості і суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу.

Системи цінностей є в кожній культурі, суспільстві, державі, професії, особистості. Аксиологічному осмисленню підлягають матеріальні і духовні цінності. Цінності задають рамки соціокультурної активності соціального суб'єкта. Вони носять позаособистісний, надособистісний, а подекуди і позаісторичний характер. Цінності породжуються культурою і дозволяють, між іншим, семіотизувати (структурувати за допомогою знакових систем) простори людського життя, наділяючи всі елементи аксіологічною значимістю. Також на основі цінностей формуються системи пріоритетів, критерії оцінок, системи орієнтації в світі та обґрунтовуються смисли (сенси) явищ, подій, поведінки суб'єктів тощо.

Цінності виступають орієнтиром в складному політичному просторі, визначають зміст та сенс його існування. Цінності певного політичного простору мотивують, направляють та обґрунтовують дії суб'єктів політики, які власне і визнають аксіологічне значення тих чи інших явищ, процесів та норм політичного простору. В системі політичних цінностей виділяють соціально-політичні ідеали, цілі, принципи та норми політичного життя, політичні традиції та символи, зразки політичної поведінки тощо [5, с. 644].

Теорія інформаційного суспільства може бути використана як концептуальна засада дослідження політичного простору як системи комунікативних зв'язків. Адже в умовах інтенсивної інформатизації та глобалізації в новітній методології наукових досліджень важливого методологічно-концептуального статусу набуває інтелектуальний, інноваційний та інформаційний ресурс [1]. Ця теорія як парадигма суспільного розвитку певним чином поєднала у собі всі найкращі здобутки людства, дала поштовх позитивним зрушенням у нетехнічних сферах людської життєдіяльності, в тому числі і політологічних дослідженнях. Інформаційний підхід – метод наукового пізнання об'єктів, процесів та явищ, який передовсім дає змогу виявляти та аналізувати найбільш характерні інформаційні аспекти, які визначають функціонування та розвиток об'єктів вивчення.

Метод політичної комунікації бере на озброєння „загальнокібернетичні” ідеї Н. Вінера, відкидаючи традиційний поділ на механічні системи та органічні системи. Кібернетика розглядає всі самоорганізуючі системи, що реагують як на вплив середовища, так і на результати своєї власної поведінки. Політична система подібна (аналогічна) до кібернетичної системи, що здатна сама настроюватися. А керування нею полягає в заданні напрямку руху, який залежить від інформації про цілі, їх віддаленість від поточного стану справ та про результати попередніх дій. К. Дойч пропонує робити аналіз системи від розуміння інформації, здобутої за допомогою зворотного зв'язку, тобто зважаючи на досвід попередніх здобутків та помилок.

Треба мати на увазі, що політичний простір не ізольований від навколишнього середовища та інших просторів, а навпаки, у своєму функціонуванні він залежить як від постійного потоку інформації, що надходить із середовища, так і від постійного потоку інформації про свій власний розвиток. Значення інформації та комунікації для нормального функціонування, стабільності та ефективності політичного простору (як і будь-якого іншого) важко переоцінити (не применшуючи ролі інших змінних). Необхідно, щоб інформація циркулювала, пронизувала весь політичний простір. Потрібні різноманітні комунікативні зв'язки, рух інформації від влади до громадян і від громадян до влади. В політичному просторі розгортається власна мережа політичної комунікації відповідно до його можливостей та економічного розвитку. Існує співвідношення між комунікацією та політичним розвитком, тобто структури та засоби комунікації розвиваються паралельно до політичних систем.

Н. Луман розглядає суспільство як самодостатню та саморозвиваючу систему, що постійно взаємодіє з навколишнім середовищем. Це середовище є більш комплексним та комунікативно насиченим, ніж сама соціальна система, тому соціальній системі для того, щоб не розчинитися в навколишньому середовищі, потрібно спостерігати саму себе, фіксувати та відслідковувати те, що відбувається між системою та середовищем. Властивість системи до самоспостереження та самоопису, тобто до відстеження власних станів, що змінюються в процесі її взаємодії з середовищем, і є соціальною комунікацією.

Суттєво новим теоретичним положенням, яке обґрунтував у своїх працях німецький соціолог, є твердження про те, що комунікація не має жодної цілі. „Комунікація відбувається, або не відбувається – і це все, що можна про неї сказати” [2]. Н. Луман пояснює, що всередині комунікаційних систем можуть і повинні виникати певні епізоди, зорієнтовані на досягнення цілі. І це є абсолютно природним, оскільки функціонує аутопоезис. Так само і свідомість може епізодично висувати цілі, виключаючи при цьому можливість того, що лише їх продукування буде метою системи, адже система продовжуватиме існувати і після досягнення цілі. Отже, робить висновок Н. Луман, комунікація не має за мету досягнення згоди або незгоди, комунікація взагалі не має мети.

Н. Луман визначив комунікацію як особливу функцію соціальної системи, за допомогою якої і відбувається її самовідтворення та саморегуляція. Відмовляючись від позиції своїх попередників, вчений ставить комунікацію над поняттям соціальної дії, апелюючи до того, що саме комунікація продукує можливість дії і супроводжує дію. Фактично ототожнюючи соціальну систему з комунікацією, Луман зазначає, що система не може сприймати відмінне від неї оточення і адаптуватися до нього. Система здатна реагувати виключно на саму себе та власні комунікації і тому не може змінювати оточення, вона може лише змінювати себе, функціонально розвиваючись, або гинути.

Сама комунікація, за Н. Луманом, здійснюється за допомогою синтезу трьох різних селекцій: селекції інформації, селекції повідомлення цієї інформації та селективного розуміння чи нерозуміння цього повідомлення та його інформації. Але, ці три компоненти – інформацію, повідомлення та розуміння не слід інтерпретувати ні як функції, ні як акти, ні як найважливіший чинник життєдіяльності системи. Вони також не є складовими процесу комунікації, але можуть окремо існувати або

поєднуватись разом в зв'язку с певним суб'єктом. Не існує ніякої інформації поза комунікацією, ніяких повідомлень і ніякого розуміння. Таким чином, в нашому дослідженні політичного простору як системи комунікативних зв'язків особливо цінними будуть ті засади концепції Н. Лумана, які вказують на виключну роль комунікації в існуванні, розвитку, взаємодії та загалом життєдіяльності соціальної сфери.

В основі структурно-інформаційного підходу лежить принцип інформаційності, згідно з яким: інформація є універсальною, фундаментальною категорією; практично всі процеси та явища мають інформаційну основу; інформація є носієм смислу (змісту) всіх процесів, що відбуваються в природі та суспільстві; всі існуючі в природі та суспільстві взаємозв'язки мають інформаційний характер; Всесвіт – це широкий інформаційний простір, в якому функціонують і взаємодіють інформаційні системи різного рівня.

Усвідомлення всеосяжності інформації в природі та суспільних явищах стало об'єктивним чинником виникнення нового фундаментального методу наукового пізнання - інформаційного підходу, який дає змогу дослідити об'єкти, процеси та явища з інформаційного погляду, виявити нові якості, важливі для розуміння їх сутності та можливих напрямів розвитку на основі знання загальних властивостей та закономірностей інформаційних процесів.

Інформаційний підхід тісно пов'язаний із структурним, що дає змогу уявити сучасний світ як складну глобальну багаторівневу інформаційну систему. Інформаційний підхід як фундаментальна методологія набуває все більшого поширення через об'єктивні чинники: "наскрізний" характер інформації, яка проникає практично в усі галузі та сфери людської діяльності, тим більше в політику, і супроводжує їх, стає однією з найважливіших категорій соціального розвитку; зростання обсягів інформації, вирішення проблем її доступності та ефективного використання; інформатизацію суспільства; розвиток інформаційної техніки і технологій; становлення інформаційного суспільства, основним інтелектуальним продуктом якого є документи, інформація, знання.

Пізнавальні можливості інформаційного підходу полягають у тому, що предмет дослідження, в даному випадку політичний простір, вивчається у контексті інформації та її виявів. Він передбачає використання пізнавальних можливостей інформаційно-комунікативної теорії, методів, засобів, організаційних форм і технологій, вироблених інформатикою, для визначення специфічних рис предмета дослідження. Основний дослідницький актив інформаційного підходу полягає в тому, що всі об'єкти, процеси та явища є по суті інформаційними, оскільки пов'язані зі створенням, накопиченням, обміном або використанням інформації (відомостей, знання) задля здійснення соціальної комунікації.

У вужчому значенні інформаційний підхід означає ефективне використання пізнавального потенціалу інформаційної діяльності, що розглядаються як сукупність процесів одержання, збирання, аналітико-синтетичної переробки, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації, що використовується комунікативними посередниками (соціальними інститутами, людьми, які виконують посередницькі функції між джерелом інформації та його споживачами).

Інформаційний підхід має великі евристичні можливості щодо дослідження специфіки інформаційних потоків (масивів, ресурсів, продуктів і послуг) та

інформаційних потреб досліджуваної предметної галузі через знання законів, функцій, ознак, властивостей, методів і засобів інформації як змісту повідомлень чи засобу комунікації (документної, інформаційної, когнітивної).

До дослідження політичного простору зазвичай пропонується застосовувати системний або структурно-функціональний підхід, але наш інтерес зосереджується на політико-комунікативному просторі та місцю комунікативних зв'язків в структурі політичного простору. І саме ці проблеми є недостатньо розробленими в політичній науці, а названі вище методології значно обмежують можливість їх дослідження.

Важливим пунктом для перспектив розвитку теорії політичного простору як системи комунікативних зв'язків в частині створення цілісного уявлення про його природу і зміст є розуміння того, що просто системна, структурно-функціональна чи нормативно-ціннісна методологія не може дати адекватні відповіді на виклики сучасності. Тому ключовим моментом концепцій розвитку будь-яких суспільних сфер, включаючи політичну, мають стати основні положення структурно-інформаційного підходу, адже неможливо традиційними методами описувати еволюцію складноорганізованих систем. Причиною цьому є те що можливість розвитку таких систем передбачає наявність альтернативних шляхів, свободу вибору та відповідальність людини, громади, суспільства, людства. Не потрібно забувати, що в сучасному світі неможливий абсолютний явний контроль (особливо з одного центру) над будь-якою сферою реальності, в тому числі і над розвитком суспільства, який був проголошений традиційною наукою. В умовах нестабільності будь-якої соціальної системи діяльність кожної людини або групи людей може мати вирішальне значення для творення макросоціальних змін. Також збільшується відповідальність кожної людини, громади і людства за долю світу, оскільки вони мають можливість і обов'язок цілеспрямовано уникати нестабільних, кризових ситуацій, впливати на екологію, без насильства вирішувати конфлікти тощо.

В основі структурно-інформаційного підходу в дослідженні політичного простору як системи комунікативних зв'язків лежать принципи системності, саморозвитку, самоорганізації, комунікативної самодетермінації.

Саморозвиток і самоорганізація суспільства як складноорганізованої системи відбувається в процесі його еволюції і здійснюється двома шляхами: через задіяння внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Системоутворюючою цінністю в комунікативному процесі виступає інформація.

Отже, політичний простір можна трактувати як систему корелятивних зв'язків між суб'єктами політичного процесу, серед яких держави, різного роду організації, владні органи, політичні та неполітичні інститути, окремі громадяни та групи громадян, які мають здатність впливати на політичний процес. Новий політичний простір відрізняється динамікою змін, обумовлених розвитком та оновленням інформаційних технологій, і через це розширюються можливості впливу на більші аудиторії по всьому світу. Це може призвести до того, що розмиються кордони матеріальної та віртуальної складової політичного простору і тоді буде важко визначити реальність тієї чи іншої події. Тому є неможливим досліджувати сучасні явища та процеси методами, які втратили свою актуальність та новизну, хоча на їх основі відбувається створення нових підходів до вивчення сучасних проблем [4].

Отже, на нашу думку, саме структурно-інформаційний підхід є тією методологією, за допомогою якої нам вдасться вирішити поставлені завдання.

Список використаної літератури

1. *Лайон Д.* Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С. 362–380.
2. *Луман Н.* Что такое коммуникация? / Н. Луман // Социологический журнал. – 1996. – №3. – С. 114–127
3. *Мірошниченко М.* Системно-інформаційний підхід у дослідженні правової системи : ефективність застосування [Електронний ресурс] / М.І. Мірошниченко. – Режим доступу : <http://www.djerelo.com/>
4. Политический процесс : основные аспекты и способы анализа [Електронний ресурс] / под ред. Мелешкиной Е. Ю. – М. : Издательство "Весь мир", 2001. – Режим доступу : <http://www.shpp.com.ua/>
5. Філософія політики : Короткий енциклопедичний словник / Авт.-упоряд. : Андрущенко В.П. та ін. – К. : Знання України, 2002. – 670 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 17.06.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

**STRUCTURAL-INFORMATIONAL APPROACH IN THE STUDY OF
POLITICAL SPACE AS A SYSTEM OF COMMUNICATION RELATIONS****Svitlana Kovryha**

*Ivan Franko National University of Lviv, Institute of Philosophy
Department of theory and history of political science
Universytetska str, 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: svitkoff@gmail.com*

Sources and methods for the investigation of a political space were considered. The historical, systemic, structural-functional, informational, normative-value and communicative approaches and their application in the study of a political space were analyzed. The inability to explore the contemporary phenomena and processes using the obsolete methods was explained. The authors vision of the structural-information methodology was suggested. It was analyzed the signs of the structural-information approach, the possibility and feasibility of its use for explanations of the political and communicative spaces. The structural-informational approach to the study of a political space as a system of communicational links was based on the principles of systematic order, self-development, self-organization and communicative self-determination.

Key words: a political space, the methodology of structural and informational approaches, the political and communicational space.

**СТРУКТУРНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ
ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА КАК СИСТЕМЫ
КОММУНИКАТИВНЫХ СВЯЗЕЙ****Светлана Коврига**

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко
Философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: svitkoff@gmail.com*

Рассматриваются истоки и методы исследования политического пространства. Анализируются исторический, системный, структурно-функциональный, информационный, нормативно-ценностный и коммуникативный подходы и их применение в исследовании политического пространства. Обосновывается невозможность исследовать современные явления и процессы методами, которые в настоящее время утратили свою актуальность. Предлагается авторское видение структурно-информационной методологии. Подаются признаки структурно-информационного подхода, возможность и целесообразность его использования для понимания политико-коммуникативного пространства. В основе структурно-информационного подхода в исследовании политического пространства как системы коммуникативных связей лежат принципы системности, саморазвития, самоорганизации, коммуникативной самодетерминации.

Ключевые слова: политическое пространство, методология, структурно-информационный подход, политико-коммуникативное пространство.